

LATVIJAS AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS ATTĪSTĪBAS VIRZIENI DEVELOPMENT LINES OF LATVIAN HIGHER EDUCATION

B. Rivža

LLU Ekonomikas katedra
Department of Economy, LUA

Abstract: The article gives a brief survey on the overall situation in the present Latvian higher education system, on the main tendencies in its development. It briefly characterizes the status and targets of the Higher Education Council, as well as the further steps in higher education reform.

Key words: higher education council, reforms, study programs.

Augstākās izglītības kvalitāti valstī pārrauga Augstākās Izglītības Padome.

Kādi ir Augstākās izglītības Padomes (AIP) kā jaunas institūcijas statuss, sastāvs un uzdevumi ?

AIP statuss.

AIP izveidota atbilstoši Latvijas Republikas Augstskolu likumam.

Augstākās izglītības padome ir patstāvīga institūcija, kas izstrādā augstākās izglītības valsts stratēģiju, īsteno augstskolu, valsts institūciju un sabiedrības sadarbību augstākās izglītības attīstīšanā, pārrauga augstākās izglītības kvalitāti, nodrošina kvalitatīvu lēmumu pieņemšanu.

AIP Padomes sastāvs.

Padomes sastāvā ir pa vienam deleģētam pārstāvim no Latvijas Zinātņu akadēmijas, Radošo savienību padomes, Latvijas Izglītības vadītāju asociācijas, Latvijas Ārstu biedrības, Tirdzniecības un rūpniecības kameras, no Rektoru padomes, Augstskolu profesoru asociācijas un no studentu organizācijām. Izglītības un zinātnes ministrs arī ir padomes sastāvā. AIP locekļus apstiprina saeima.

Augstākās izglītības Padomes galvenie uzdevumi.

1. Augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālās koncepcijas izveide - visa veida augstskolu un augstākās akadēmiskās un augstākās profesionālās izglītības līdztiesīga un līdzsvarota attīstība. Reāli ir sākts strādāt pie Latvijas Universitātes reformas, kur darbojas jau speciāli izveidota komisija, kurai līdz 30. septembrim ir jādod priekšlikumi Valsts Ministru kabinetam.
2. Zinātnes un augstākās izglītības integrācijas programmas sagatavošana.
3. Akadēmiskā personāla sagatavošanas jautājumi un personāla kvalifikācijas paaugstināšanas programmas.
4. Priekšlikumu izstrāde par profesoru - un asociēto profesoru skaitu augstskolās.
5. Valsts attīstībai nepieciešamā studentu skaita prognozēšana.
6. Augstskolu akreditācijas procesa kontrole.
7. Valsts budžeta projekta augstskolu finansēšanai vērtēšana.

Paralēli Latvijas Universitātes reformai veidojas Universitātes tipa izglītības reformas pamatprincipi Latvijā.

AIP pirmo reizi sanāca kopā vasarā, lai gan padomei vēl nav ne telpu, ne tehniskā aprīkojuma, ne sekretariātu, ne ekspertu grupas, kas palīdzētu risināt problēmas.

Kāda ir vērojama šodien situācija, kādas ir tendences augstākajā izglītībā?

1. Patreiz Latvijā ir 17 valsts un 11 privātās licenzētās augstskolas. Ir 5 Universitātes. Šajā vasarā ir akreditēta Rīgas Ekonomikas augstskola.

2. Pēc studentu skaita samazinājuma perioda, pēdējos divos gados strauji palielinās studētgrībētāju skaits un arī uzņemto studentu skaits. Latvijā ir vairāk kā 180 studenti uz 10 000 iedzīvotājiem. Austrumeiropas valstīm tas ir labs rādītājs, Rietumeiropas attīstītajās valstīs ir 300 un vairāk studentu uz tādu pašu iedzīvotāju skaitu. Tātad var secināt, ka jaunatne ir novērtējusi izglītības nozīmi savā karjerā un tā ir pozitīva iezīme. Pie tam augstskolās tiek uzņemti ap 70 % no attiecīgā gada vidusskolu absolventiem. Tas liecina, ka skolēni, jau ejot uz vidusskolu, orientēti mācīties augstskolās.

3. Palielinās to studentu skaits, kas maksā par studijām, sevišķi ekonomikā un tiesību zinātnēs.

4. Ekonomiska rakstura apsvērumi topošo studentu spiež izvēlēties mājvietai tuvāku augstskolu - tā samazinās ceļa un dzīvošanas izdevumi.

5. Ir sākusies diskusija par to, vai augstskolām ir vajadzīga dažādu ministriju pakļautība, vai Latvijā nav par daudz universitāšu, cik īsti bakalauru programmas un kādas mums vajag.

6. Patreiz Augstākās izglītības valsts budžeta finansējums balstās uz atlikuma principa visās Valsts augstskolās, tas ir, ņemot vērā iepriekš sasniegto līmeni. Pašreizējā tāmju struktūra ir izdzīvošanas struktūra. Tajās tikpat kā nav līdzekļu materiāli tehniskās bāzes attīstībai. Tie tiek meklēti no ārpusbudžeta līdzekļiem.

Izglītības finansēšanā tiek ierosināts pāriet uz vienotu normatīvo sistēmu, kur ņemtas vērā sagatavojamo speciālistu gada izmaksas dažādās specialitātēs, vienu no tām pieņemot par pirmo. Metode ir pārbaudīta Polijā, kur tā jau 5 gadus tiek sekmīgi lietota. Tās nozares speciālistu sagatavošanas izmaksas, kas pieņemtas par pirmo, tiek reizinātas ar pārējo nozaru izmaksu koeficientu un ar studentu skaitu.

Kā šādā situācijā var izpausties valsts regulējošā loma? Valsts var atteikties finansēt no budžeta specialitātes, kas tai nav aktuālas, kā arī noteikt prioritātes. Figurē arī normatīvs - cik m² telpu vajag, lai speciālistu sagatavotu konkrētajā nozarē. Pārējās izmantotās telpas jāapmaksā augstskolai pašai.

7. Vairums kvalificēto zinātnieku un mācībspēku ir 1932./1936. gadā dzimušie, tad seko pārrāvums līdz 1947. gadam. Bet vēlētās profesora, asociētā profesora un docenta vietas var ieņemt tikai līdz 65 gadiem. Kas notiks ar nacionālo profesūru? Kāda motivācija ir jaunajiem censoņiem kļūt par profesoriem?

Sarežģīta situācija ir arī mūsu kolēģiem, kas ir pensijas vecumā, jo patreizējās pensijas ir absolūti nepietiekamas cilvēkam, kas visu mūžu ir pieradis pie grāmatām, periodikas, pieradis būt aktīvs Latvijas kultūras dzīvē. Viena no izejām ir Valsts emeritētā zinātnieka nosaukuma un tam atbilstošā granta piešķiršana. Patreiz no mūsu universitātes kolēģiem šo nosaukumu saņēmuši: Pāvels Zariņš, Viktors Frejs, Anna Nicmane, Benjamiņš Treja. Nākošam gadam Latvijas valdībai lūgti līdzekļi 100 Valsts emeritēto zinātnieku vietām. Valsts emeritētā zinātnieka pretendents jābūt habilitētam doktoram, bet ir jādodomā arī par doktoriem, kas visu mūžu atdevuši Universitātei būdami, piemēram, doktori docenta amatā.

8. Latvijas augstskolās augstākās izglītības reforma jau ir uzsākta :

- augstskolās ir 3 līmeņu akadēmiskās studiju programmas:

 bakalauru,
 maģistru,
 doktorandu;

- sākts augstskolu un studiju programmu akreditācijas process;

- mūsu studenti sekmīgi studē ārzemēs;

- tiks uzsākta studentu kreditēšana;

- izveidotas reģionālās augstskolas;

- daudzi mācībspēki ir stažējušies ārzemēs, apmeklējuši s eminārus, iepazīlušies ar ārzemju kolēģu pieredzi.

Augstākās izglītības tālākā reforma. Kas būs tās stūrakmeņi ?

1. Izglītības reformas latīņa ir nolikta ES studiju kvalitātes līmenī. Un tas ir ārkārtīgi grūts uzdevums, jo finansējums Eiropā ir apmēram 4 reizes lielāks uz studentu nekā mums.

2. Augstskolu autonomizācija. Tas nozīmē, ka sabiedrība izvirza mērķi, bet kā to sasniegt, to nosaka pati augstskola. Protams, valsts var veikt kvalitātes auditu - tam noder augstskolu un studiju programmu akreditācija. Tās rezultāti lielā mērā atbildēs uz jautājumu vai Latvijā ir 5 Universitātes.

Patreiz mūsu Universitātē tiek veikta Ekonomikas studiju programmu pašnovērtēšana. Tās process sevi ietver:

- bakalauru, maģistru un doktorantu studiju pašnovērtējumu,
- zinātniskās darbības pašnovērtējumu,
- absolventu konkurētspējas analīzi darba tirgū,
- materiāli tehniskās bāzes izvērtējumu,
- fakultātes perspektīvās attīstības novērtējumu nākošajiem 5 gadiem; izstrādei izmanto stratēģiskās plānošanas metodes.

- studiju programmas salīdzinājumu ar divu citu atzītu Eiropas valstu augstskolu studiju programmām; pašnovērtēšanas rezultāti jāatspoguļo ziņojumā, kas jā sagatavo angļu valodā

Nākošais etaps ir starptautiskās akreditācijas komisijas ierašanās augstskolā un vērtējums. Studiju programmas akreditācijas pašnovērtējuma ziņojuma sagatavošana ir ļoti darbietilpīgs process, bet tam katrā ziņā ir pozitīvas iezīmes - tas palīdz izvērtēt situāciju, ņemot vērā studentu un darba devēju domas. Mums jāpēta darba tirgus, jāveido ciešu atgriezenisko saiti starp augstskolu un darba devēju. Šī saite var nest vēl vienu labumu - piesaistīt mums ārpusbudžeta līdzekļus, palīdzēt ar starptautiskām programmām. Ekonomikas fakultātei ir pieredze par to, kas un kā jā dara, kādas kļūdas var būt.

3. Izglītības un zinātnes integrācijas process, kas ir uzsācies arī mūsu universitātē. Ideja ir ļoti laba. Ir dažas problēmas, tai skaitā finanšu problēma. Kā to atrisināt? Ir vairāki varianti, piemēram: Latvijas Universitāte savā Akadēmiskās attīstības koncepcijā paredz, ka šim mērķim no valsts budžeta ir jāizdala mērķfinansējums jaunu akadēmisko štata vietu veidošanai, uz kurām tad varētu pretendēt institūta zinātnieki. Tātad, LU akadēmiskā personāla slodze tiks samazināta, nodrošinot zinātniskā darba iespējas.

4. Mācību procesa internacionalizācija, straujāka studentu un doktorantu apmācība ārzemēs.

5. Mācībspēku prestiža un materiālā nodrošinājuma paaugstināšana. Patreiz prognozes liecina, ka mācībspēka alga no 200-400 latiem varētu tikt sasniegta ap 2004. gadu. Tas ir pārāk ilgs laiks. Jāņem vērā, ka Universitāte ir sabiedrības stabilizējošs spēks, jo producē idejas, sargā kultūru, veido jauno cilvēku. Protams, Universitātēs notiek un notiks pārmaiņas. Ir jāmeklē jauni ceļi, jaunas pieejas.

6. Akadēmiskā personāla sagatavošana un kvalifikācijas paaugstināšana, kas ir cieši saistīta ar valsts budžetu augstskolu finansēšanai, kā arī augstskolas prasmi atrast ārpusbudžeta līdzekļus.

Jācer, ka Augstākās Izglītības Padome sekmēs valdības sapratni par to, ka nabadzīgas valsts pēdējā cerība par uzplaukumu nākotnē ir izglītības attīstība. Pretējā gadījumā mēs vienmēr būsīm savu gudrāko kaimiņu atkarībā.

Literatūra

"Likums par augstskolām", Laikraksta "Diena" Pielikums, 20.12.95.